

Произход и значение на думата *Пасха*

Иво Братанов

Origin and Meaning of the Word Pascha (Passover): A review of different information about the word "Pascha" (Passover) in dictionaries of the Bulgarian language and dictionaries of foreign words in the Bulgarian is made in the report. The origin of the word "Pascha" (Passover) is cleared up and its meaning in Jewish is shown. The way in which the word has passed into Bulgarian language is studied.

Key words: Pascha, Jewish, Origin, Meaning, Bulgarian language.

ВЪВЕДЕНИЕ

Само преди няколко дена за пореден път отбелязахме великия празник *Пасха* – деня на преславното Христово възкресение от мъртвите. Този най-голям християнски празник е ден на духовна обнова, ден на светли надежди, свързани с победата на Живота над смъртта. Към него св. ап. Павел прилага думите на св. пророк Осия *ποῦ σου, θάνατε, τὸ κέντρον; ποῦ σου, ἄδη, τὸ νῆκος;* (1 Кр 15: 55; бълг. „Де ти е, смърте, жилото? Де ти е, аде, победата?“)¹.

Във връзка с името на празника Възкресение Христово – Пасха – искам да поднеса един кратък осведомителен доклад относно произхода и значението на това съществително собствено име.

Думата *Пасха* принадлежи към относително малобройната група на еврейските думи, заети в българския език – група, към която спадат също така думите *събота*, *амин*, *голгота*, *месия*, *манна*, *серафим* (вж. например [Русинов, Георгиев 1996: 82]) и някои други. Еврейският произход на думата вече е бил посочван в учебниците по лексикология на българския език (вж. например [Русинов, Георгиев 1996: 82]). В различни речници на българския език (тълковни речници и речници на чуждите думи) също така са давани повече или по-малко подробни обяснения на произхода и значението на тази дума. Ето примери:

1. **пасха** най-голям празник: а) еврейски, за избавлението от египетско иго, б) християнски – Възкресение Христово, Великден; гр. *páscha* от ст. евр. *pesakh* преминаване, изход; кор. гл. *râsakh* преминал [Младенов 1992: 313];

2. **пáсха**, *мн.* няма, ж. (евр.) 1. Най-голям религиозен празник у евреите. 2. *Църк.* Християнският празник Великден. [Речник на съвременния български книжовен език 1957: 474];

3. **пасха** ж. 1. Староеврейски празник в чест на освобождението от египетско иго. 2. *църк.* Християнски празник Великден. [от евр.] [Български тълковен речник 2008: 619];

4. **ПАСХА** ж. (гр. Πάσχα от арамейски *pesakh* (*pesah*)) 1. Голям религиозен празник у евреите. 2. *Църк.* Християнски празник Великден. 3. *Прен. Разг.* Голям празник тържество. [Речник на чуждите думи в българския език 1982: 635];

5. **ПÁСХА** ж. 1. Староеврейски празник в чест на извеждането на евреите от Египет. 2. Християнски пролетен голям религиозен празник в чест на възкръсването на Исус Христос. <от евр.> [Буров, Пехливанова 1995: 487];

6. **пáсха** ж. 1. староеврейски празник в чест на извеждането на евреите от Египет. 2. *собств.* Голям религиозен християнски празник в чест на възкръсването на Исус Христос; Великден. (гр. *pascha* от евр. *pēsah*) [Буров, Пехливанова 2004: 326 – 327];

7. **Пáсха** ж. (*пасхален прил.*) *Рел.* 1. Староеврейски празник в памет на изхода на евреите от Египет (14. нисан); Безквасници. 2. Друго наименование на Великденските празници, по аналогия с еврейския празник, когато според Евангелията се е състояла Тайната вечеря на Исус Христос с учениците Му. <от арамейски → гр. Πάσχα> [Габеров, Стефанова s. a.: 578];

8. **пасха** (гр.) 1. у евреите: празник за спомен на напускането на евреите на Египет; 2. у християните: Великден (Възкресение Христово); 3. *прен. разг.* голям празник, тържество. [Речник на чуждите думи в българския език s.a.:536].

Към цитираните по-горе обяснения ще приведа и допълнителни сведения за произхода и значението на думата *Пасха*.

ИЗЛОЖЕНИЕ

Съществителното име *Пасха* води началото началото си от иврит². То съдържа в корена си съгласните *пе, сâмех* и *хет* (вж. евр. ׀פּ). Същите съгласни – *пе, сâмех* и *хет* – образуват и корена на глагола *пропускам, отминавам*. Този факт е твърде важен за правилното разбиране на значението на разглежданата тук дума. Както е известно, в семитските езици (в т.ч. и в иврит), корените на думите най-често се състоят от три съгласни, които са носители на лексикалното значение на думата³. Изтъкнатият факт показва, че думата *Пасха* означава *пропускане, отминаване*. Ето какво *отминаване* се има предвид.

В старозаветната книга „Изход“ се разказва за едно от най-важните събития в историята на древните евреи – изхода от Египет, т.е. освобождението на богоизбрания народ от египетското робство. Бог е извършил велики чудеса в Египет, но въпреки това фараонът не е освободил еврейския народ. Тогава Господ е заповядал на Мойсей всяко еврейско семейство да заколи по едно агне, което да е без недостатък, мъжко и едногодишно (Изх 12: 3 – 7). Това трябвало да стане на четиринадесетия ден на месец *нисан* – първия пролетен месец. С кръвта на това агне евреите трябвало да намажат рамките на крайпните врати на къщите си, а месото да бъде изпечено на огън и изядено с безквасен хляб и с горчиви треви (Изх 12: 7 – 8). При това народът е трябвало да бъде готов за път (Изх 12: 11). Господ предупредил: „12. Аз пък същата тая нощ ще мина по Египетската земя, и ще поразя всяко първородно в Египетската земя, от човек до добитък, и ще произведа съд над всички египетски богове. Аз съм Господ. 13. А оная кръв ще ви бъде белег на къщите, дето се намирате, и, като видя кръвта, ще ви отмина, и между вас не ще има изстребителна поразя, когато поразявам Египетската земя. 14. И тоя ден да ви бъде за спомен, и празнувайте го като празник за Господа през (всички) ваши родове; празнувайте го *като* вечно узаконение.» (Изх 12 гл.) Тези Божии наредби били предадени от Мойсей на евреите: «21. Тогава свика Моисей всички старей (на синовете) Израилеви и им рече: изберете и си вземете агнета, според челядите си, и заколете пасхата. 22. И вземете китка от исоп, потопете я в кръвта, що е в съда, и помажете горния праг и двата спонеца на вратата с кръвта, що е в съда; и никой от вас да не излиза от къщите си врата до сутринта. 23. И ще мине Господ да поразява Египет, и, като види кръвта на горния праг и на двата спонеца, Господ ще отмени вратата, и не ще остави погубителя да влезе в къщите ви да поразява. 24. Пазете това като закон за себе си и за синовете си довеки.» (Изх 12 гл.). Думата *Пасха* напомня именно за това събитие – тя е етимологически сродна с глагола *пасах* (евр. ׀פּ «мина, отмина», откъдето се развива и значението «щадя, пощадявам», напр. в Ис 31: 5 [вж. Штейнберг 1878: 385]).

Нека да бъде обърнато внимание и на изговора на разглежданото съществително име. Както е известно, в Древността свитъците на Тората се пишат без вокализация, т.е. в тях не са отбелязани специални знаци за гласните звуци. Затова е трудно да се установи точният изговор на разглежданата дума в класическия староеврейски език. Традиционният изговор в иврит е *песах*. С вокализация думата има облика ׀פּ: **1.** под съгласната *пе* се пише знакът *seğol*, той означава „бегло уловимото ё, което е дошло от силното потъмняване на „а“ [Пиперов 1951: 14]; **2.** под съгласната *сâмех* се пише знакът *patàx*, който бележи [ă] (вж. [Пиперов 1951: 13]).

В арамейския език изговорът на проучваната дума е променен – тя се изговаря *pūsxa* (вж. арам. קֻסְחָ и [Песах]).

В библейския еврейски език съществителното име *Пасха* означава не само празника *Пасха*, но също така и *пасхалното агне* (значението е засвидетелствано в Изх 12:43 и 2 Плп 30: 18)⁴.

В Превода на 70-те съществителното име ποῦσχα е транскрибирано като *πάσχα* и е от среден род. При това в гръцкия език то е *nomen indeclinabile*. В новозаветния гръцки език разглежданата дума, също както и в библейския еврейски език, означава празника *Пасха* и *пасхалното агне*. Ето примери: **1.** οἴδατε ὅτι μετὰ δύο ἡμέρας τὸ πάσχα γίνεται (Мт 26: 2; *бълг.* Знаете, че подир два дни ще бъде Пасха); **2.** ποῦ θέλεις ἐτοιμάσωμέν σοι φαγεῖν τὸ πάσχα; (Мт 26: 17; *бълг.* де искаш да Ти приготвим да ядеш пасхата?); **3.** καὶ ἠτοίμασαν τὸ πάσχα (Мт 26: 19; *бълг.* и приготвиха пасхата); **4.** Καὶ τῇ πρώτῃ ἡμέρᾳ τῶν ἀζύμων, ὅτε τὸ πάσχα ἔθουον, λέγουσιν αὐτῶ οἱ μαθηταὶ αὐτοῦ· ποῦ θέλεις ἀπελθόντες ἐτοιμάσωμεν ἵνα φάγης τὸ πάσχα; (Мр 14: 12; *бълг.* В първия ден на Безквасниците, когато колежа пасхалното *агне*, казват Му учениците: де искаш да отидем и приготвим, за да ядеш пасхата?)⁵.

Съществителното име *Пасха* преминава в старобългарския език чрез гръцкото езиково посредничество (вж. старобълг. пасха). Тук е нужно да обърнем внимание, че в старобългарските паметници разглежданата дума „в дат. п. ед. ч. има форми пасцѣ и пасѣѣ, които говорят, че думата се е произнасяла по византийски с *к*, а не с *х*.” [Икономова, Тотоманова, Добрев 1985: 23]⁶. Формата *пасцѣ* се среща в евангелските преписи (напр. в Зографското евангелие, Мариинското евангелие и Савината книга), а *пасѣѣ* – в Асеманиевото евангелие и в Супрасълския сборник (сведенията давам по Slovník 1973: 20]), вж. вѣѣ же параскевѣи пасцѣѣ (Йн 19: 14 в Зографското четириевангелие; цит. по [Стоянов, Янакиев 1976: 40]). Както в старобългарския език, така и в езиците на народи, които са преобладаващо християнски, думата *Пасха* означава не само старозаветния еврейски празник, но също и *Великден* – Деня на Христовото Възречение. При това Великден е единственият християнски празник, който е запазил връзка с еврейския лунен календар.

Както в иврит и в новозаветния гръцки език, така и в Синодалната Библия думата *Пасха* означава преди всичко *празника на освобождението на еврейския народ от египетското робство*, а също и *пасхалното агне*⁷. Само на едно място в Новия Завет думата *Пасха* има значение, което се доближава до съвременното християнско разбиране за този празник (вж. „защото Христос, Пасхата наша, биде заклан за нас” в 1 Кр 5:7 и [Песах, Пасха или Easter?]).

ЗАКЛЮЧЕНИЕ

Направеният кратък преглед показва, че съществителното име *Пасха* ни напомня за две бележити събития от Древността – за спасяването на еврейския народ от египетското робство и за Христовото възкресение, като при това първото от тях е предобраз на второто.

БЕЛЕЖКИ

1. В настоящия доклад цитатите от гръцкия оригинал на Новия Завет са приведени по изданието [Н ΚΑΙΝΗ ΔΙΑΘΗΚΗ 1989], а от българския превод на Свещ. Писание – по [Библия 1998].

2. Не е точно твърдението, че името *Пасха* води началото си от арамейския език [вж. Речник на чуждите думи в българския език 1982: 635 и Габеров, Стефанова s. a.: 578].

3. По този повод В. Гезениус изтъква: «Основы словъ в Еврейскомъ и другихъ Семитскихъ яз. имѣють ту особенностъ, что онѣ большею частью состоятъ изъ трехъ согласныхъ, въ которыхъ сосредоточено значеніе ихъ понятія; гласныя же, принимаемыя послѣдними, служатъ для выраженія различныхъ видоизмѣненій понятій» [Гезениусъ 1874: 120]. Посочената особеност е дотолкова характерна за иврит и за другите семитски езици, че, според справедливата забележка на В. Гезениус, е тяхно отличително качество [Гезениусъ 1874: 122].

4. Поради разбираемите ограничения, които се налагат по отношение на обема на този доклад, тук няма да се спирам върху пасхалния *γτο σέδερ* (т.е. ред, подредба). За празнуването на Пасха в еврейската традиция има множество публикации, от които тук ще посоча следните: [ΠÉCAX], [PASSOVER] и [Троицкий 1913: 453 – 455].

5. Има и друга етимология на съществителното име *Пасха*, според която разглежданата дума води началото си от гръцкия език – от глагола *πάσχω* «страдам». Поддръжниците на този възглед свързват думата *Пасха* със страданията на Исус Христос и по този начин отричат връзката на новозаветната Пасха със старозаветната. Посочената етимология е несъстоятелна, защото в Новия Завет прочуваната дума се употребява за означаване на старозаветната Пасха [вж. Песах, Пасха или Easter?], вж. напр. Ἦν δὲ τὸ πάσχα καὶ τὰ ἄζυμα μετὰ δύο ἡμέρας (Μρ 14: 1; *бълг.* След два дни идеше Пасха и празник Безквасници).

6. В подкрепа на посочения факт, че разглежданата дума във византийския гръцки език се изговаря «с к, а не с χ» [Икономова, Тотоманова, Добрев 1985: 23], ще посоча и следното: в средновековните ръкописи покрай по-честата форма *пасха* се среща, макар и значително по-рядко, *паска* (напр. в Охридския апостол и в Григоровичовия паримейник; сведения вж. в [Slovník 1973: 20]).

7. В тълковните речници на българския език и в речниците на чуждите думи, които са използвани за написването на предложения доклад, не е регистрирано значението *пасхално агне*.

ЛИТЕРАТУРА

[1] Η ΚΑΙΝΗ ΔΙΑΘΗΚΗ 1989: Η ΚΑΙΝΗ ΔΙΑΘΗΚΗ. Το πρωτότυπο κείμενο με μετάφραση στη δημοτική. ΑΘΗΝΑ, ΒΙΒΛΙΚΗ ΕΤΑΙΡΙΑ, 1989.

[2] Библия 1998: Библия сиреч Книгите на Свещеното Писание на Вехтия и Новия Завет. С., Издава Св. Синод на Българската Църква, 1998.

[3] Буров, Пехливанова 1995: Стоян Буров, Пенка Пехливанова. Речник на чуждите думи в български. S. I., Издателство ЕЛПИС, 1995.

[4] Буров, Пехливанова 2004: Стоян Буров, Пенка Пехливанова. Малък речник на чуждите думи в българския език. В. Търново, Издателство «Слово», 2004.

[5] Български тълковен речник 2008: Любомир Андрейчин и колектив. Български тълковен речник. Четвърто издание. Допълнено и преработено от Димитър Попов. С., Издателство «Наука и изкуство», 2008.

[6] Габеров, Стефанова s. a.: Иван Габеров, Диана Стефанова. Речник на чуждите думи в българския език с приложения. Пето преработено и допълнено издание. GABEROFF. S. a. et I.

[7] Гезениусъ 1874: Еврейская грамматика В. Гезениуса. Переводъ профессора К. Коссовича. САНКТПЕТЕРБУРГЪ, 1874.

[8] Икономова, Тотоманова, Добрев 1985: Живка Икономова, Анна-Мария Тотоманова, Иван Добрев. Старобългарски език за XI клас на НГДЕК. С., ДИ «Народна просвета», 1985.

[9] Младенов 1992: Стефан Младенов. Речник на чуждите думи в българския език. Фототипно издание. С., Издателство «ВЕК 22», 1992.

[10] ПÉСАХ: ПÉСАХ. – Электронная еврейская энциклопедия. Текстът се намира на следния електронен адрес: <http://www.eleven.co.il/article/13202> (достъп на 16.02.2013 г.).

[11] Песах, Пасха или Easter? – В: Агапе. Текстът се намира на следния електронен адрес: http://adventos.euro.ru/dir_articles/articles_paskha.html (достъп на 14 юни 2013 год.).

[12] Пиперов 1951: Боян Н. Пиперов. История, форма, произношение и наименование на гласните знаци в ст.-еврейския език. – Годишник на ДА „Св. Климент Охридски“, С., Т. I (XXVII), 1950 – 1951. С., Синодално издателство, 1951.

[13] Речник на съвременния български книжовен език 1957: Речник на съвременния български книжовен език. Т. II (Л – П). Главен редктор акад. Стоян Романски. С., Издание на БАН, 1957.

[14] Речник на чуждите думи в българския език 1982: Речник на чуждите думи в българския език. Отговорен редактор Ст. Илчев. С., Издателство на БАН, 1982.

[15] Речник на чуждите думи в българския език s.a.: Речник на чуждите думи в българския език. ИК «МАГ-77», s.a. et l.

[16] Русинов, Георгиев 1996: Русин Русинов, Станьо Георгиев. Лексикология на българския книжовен език. Трето издание. В. Търново, Издателство „Абагар“, 1996.

[17] Стоянов, Янакиев 1976: Стоян Стоянов, Мирослав Янакиев. Старобългарски език. Текстовете и речник. Пето издание. С., ДИ „Наука и изкуство“, 1976.

[18] Троицкий 1913: И. Г. Троицкий. Библейская археология. Санктъ-Петербург, 1913.

[19] Штейнберг 1878: О. Н. Штейнбергъ. Еврейскій и халдейскій этимологическій словарь къ Книгамъ Ветхаго Заветъа. Т. I. (Еврейско-Русскій). Вильна, 1878.

[20] PASSOVER: PASSOVER. – В: JEWISH VIRTUAL LIBRARY. Текстът се намира на следния електронен адрес: http://www.jewishvirtuallibrary.org/jsource/judaica/ejud_0002_0015_0_15458.html (достъп на 14.06.2013 год.).

[21] Slovník 1973; Slovník jazyka staroslověnského. Lexicon linguae Palaeoslovenicae, 25 (п – повити). Praha, Nakladatelství Československé akademie věd, 1973.

За контакти:

Иво Братанов, главен учител, СОУ „Христо Ботев“ – Русе, e-mail: ibratanov@abv.bg

Докладът е рецензиран.